

5. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Катерина Григорівна Постова,

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ

ORCID ID 0000-0001-9728-4756

УДК 37.013.74

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ТА ПІДХОДИ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті висвітлено актуальні проблеми в галузі обдарованості початку XXI ст., що пов'язані з виявленням і розвитком загальних і спеціальних здібностей молодого покоління. Визначено підходи до діагностики обдарованості дітей в освітніх системах країн Європи та Південно-Західної Азії з різним рівнем економічного розвитку. Окреслено головні етапи діагностики, критерії та методи відбору обдарованих учнів у Чеській Республіці, Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії та Республіці Туреччина. Визначено ключові компоненти виокремлення обдарованих і талановитих у цих країнах. Схарактеризовано підходи до підтримки обдарованих учнів в процесі їх навчання в освітніх закладах.

Ключові слова: обдарованість, інтелект, діагностика обдарованості, дослідницька діяльність.

Проблематика діагностування інтелекту тривалий час займає ключові позиції в психологічних дослідженнях. Початок XXI ст. можна охарактеризувати зміною акцентів у діагностиці інтелекту як ключового компонента обдарованості, з огляду на необхідність врахування процесів глобалізації характерних для сьогодення. Міждисциплінарний підхід до проблеми глобалізації з урахуванням освіти та розвитку обдарованих і талановитих дає змогу максимально точно спрогнозувати вияви творчих здібностей, вирішити питання етики та збереження культурної спадщини в процесі оволодіння молоддю навичками, необхідними у XXI столітті.

Сучасність пропонує безліч перспектив і ставить перед психологами та вчителями багато питань щодо діагностики та розвитку здібностей обдарованих і талановитих учнів [3, с. 7]. Потрібно виокремити деякі дискусійні напрями в педагогіці та психології обдарованості, які є пріоритетними на сучасному етапі,

а також розглянути приклади їх розв'язання в освітніх системах декількох країн. Серед головних можна виокремити такі напрями:

- вплив мотиваційних чинників на збереження інтересу учнів до навчання та набуття компетентностей, затребуваних у XXI ст.;
- готовність обдарованих учнів розуміти та використовувати можливості, надані гіперактивною технологізацією та реалізацією наукових інновацій;
- вірогідність розвитку етичної свідомості обдарованих учнів, пов'язаних із необхідністю подолання соціально-економічної нерівності, породженої глобалізаційними процесами XXI ст.;
- можливості спеціальних освітніх програм для обдарованих учнів залучити їх до розв'язання складних проблем XXI ст., які виходять за межі міжнародних кордонів і сталих академічних дисциплін;
- результативність використання спеціальних програм з розвитку мислення та здібностей для обдарованих і здібних учнів;

- можливості використання спеціальних програм для обдарованих з метою зменшення розриву між креативністю та рівнем пізнавальних, інтелектуальних можливостей, необхідних для розв'язання масштабних проблем сьогодення;

- реформування освітньої системи з метою забезпечення готовності до експоненціального зростання знання, гарантованого розвитком інформаційних та інших технологій XXI ст.;

- стійкість імунітету в обдарованих учнів та їх схильність до догматизму, що приводить до етнічних, релігійних та міжнаціональних конфліктів;

- можливості та реалії виконання науково-дослідних проектів (стартапів) обдарованими учнями у співпраці з науковцями, лідерами у сфері політики, культури, мистецтва, економіки та бізнесу;

- мотивування обдарованих учнів до ідентифікації, використання та розвитку спеціальних здібностей у невизначених умовах XXI ст.;

- способи діагностики і розвитку обдарованості та лідерського потенціалу в умовах інтеграції та глобалізації, з урахуванням національних, територіальних, гендерних та інших відмінностей.

Виникнення більшості описаних напрямів пов'язано з динамічними змінами в суспільстві та природі, зокрема різким зниженням кількості вичерпних корисних копалин, зменшенням кількості кисню в повітрі, активними процесами урбанізації та субурбанізації тощо. Будь-які з вищезазначених змін призводять до ситуацій, що потребують ефективного, економічно зваженого, а головне, швидкого прийняття рішень.

Таким чином, виникає потреба у кваліфікованих кадрах, які зможуть приймати такі рішення. Необхідність підготувати молодь до життя в динамічному суспільстві передбачає якісну ідентифікацію інтересу та здібностей у дітей на ранніх вікових етапах, що забезпечує їхній ефективний розвиток. Однією з головних цілей освітньої системи мала б стати систематична та системна діагностика дітей різного віку з метою ідентифікації та розвитку здібностей у майбутньому.

Відповіді на поставлені питання є неоднозначними та будуть відрізнятися залежно від впливу значної кількості чинників. Однак перша проблема, що постає на шляху їх розв'язання, – це пошук і виявлення обдарованих дітей, тих, хто стане інтелектуальним капіталом, на кого покладають надії щодо прогресивного розвитку сучасного світу. Метою статті є визначення підходів для виявлення інтелектуальної обдарованості учнів на прикладах деяких країн Європи та Південно-Західної Азії. Для аналізу механізмів ідентифікації обдарованих дітей було обрано такі країни, як Чеська Республіка, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Республіка Туреччина.

Виявлення, діагностику обдарованих і талановитих дітей в Чеській Республіці здійснюють у системі середньої освіти або за ініціативою сім'ї. Визначенням напряму обдарованості в дітей займаються спеціальні установи – психологічні та педагогічні центри консультування. Вони здійснюють

оцінювання академічних та інших здібностей учнів. Засадами процесу діагностики є експертне оцінювання в окремих галузях знань (наука, мистецтво, спорт). Відповідно до законодавства країни, кожний навчальний заклад зобов'язаний створити необхідні умови для діагностування та розвитку обдарованих учнів.

Процес діагностики учнів передбачає три послідовних етапи, на кожному з яких дитина може отримати декілька спроб.

1. Попередня діагностика (номінація) – її проводять батьки, учителі або інші дорослі. Результати попередньої діагностики отримують за допомогою методу спостереження або інтерв'ювання, які занотовують.

2. Психологічна діагностика (підтвердження) – її здійснюють педагогічні та психологічні консультаційні центри на засадах отриманих даних і необхідних документів, поданих батьками чи освітнім закладом. Ключовим елементом діагностики є визначення IQ та встановлення профілю когнітивних здібностей, що здійснює психолог. Процес діагностики продовжується за умови, що показники IQ дитини будуть вищими за 130. Комплексна діагностика охоплює: анамнез (сімейний та особистий); IQ та профіль когнітивних здібностей; креативність; соціальні та комунікативні навички; мислення; читання та письмо; здатність до навчання та визначення пізнавального стилю; когнітивні функції; мотивацію та інтереси; професійну орієнтацію; аналіз діяльності (в освітньому закладі або в спеціально створених умовах).

3. Педагогічну діагностику розподіляють на початкову та контрольну (поточну). Початкова діагностика полягає у створенні індивідуального плану навчання та є важливою для організації освітнього процесу. Метою поточної педагогічної діагностики постає оцінювання особистісного зростання дитини та корекція плану навчання відповідно внесення до нього правок [1; 2].

У Чехії також діє система підтримки обдарованих дітей, затверджена на законодавчому рівні. Її метою є забезпечення максимального розвитку та якомога більшого використання творчого потенціалу дітей і молоді.

Процедуру ідентифікації обдарованих учнів не задекларовано на законодавчому рівні у системі освіти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Отже, вона не є обов'язковою, хоча існує чимало напрацювань з розвитку обдарованості в освітніх центрах при провідних університетах і в багатьох елітних освітніх закладах. Для діагностики дітей використовують інструментарій, спрямований на виявлення обдарованих учнів (тести NFER (<https://www.nfer.ac.uk/schools/>); центр оцінювання та моніторингу (CEM) (<http://www.cem.org/secondary>); тести визначення рівня розвитку здібностей – основного освітнього потенціалу учнів; MidYis – базове оцінювання, що дає змогу слідкувати за успішністю учня впродовж певного часу; тести YELLIS визначають рівень розвитку здібностей та здатність до навчання (для учнів 14–16 років); INSIGHT Tests визначає рі-

вень розвитку математичних здібностей, рівень читання, а також схильності до науки; тести пізнавальних здібностей CATS; шкали інтелекту Stanford-Binet та Stanford-Binet).

Чітких рекомендацій щодо використання визначених тестів немає, тому було створено національний документ, в якому визначено основні принципи діагностики обдарованих (DCSF, 2008) у межах країни. У цьому документі зазначено, що обдаровані – це ті, хто мають здібності до вивчення академічних предметів (математика, фізика, біологія, мова), а талановиті – це ті, хто мають досягнення в мистецтві, музиці, драмі тощо. Стандарти визначені в DCSF постійно змінюються відповідно до суспільних вимог [1, р. 12].

Спеціалісти в сфері обдарованості Республіки Туреччина з урахуванням складності проблеми діагностики обдарованих та необхідності врахування вікових особливостей і сфер її вияву, визначають п'ять ключових принципів:

1) *захист* – необхідність розроблення процедури діагностики учнів у всіх можливих напрямках, що надає можливості отримати кваліфікаційну підтримку всім верствам населення регіону;

2) *пропаганда* – використання оцінювання для стимулювання вияву інтересу, причому ступінь очікування не обов'язково має відповідати максимально можливому в різних напрямках;

3) *власний капітал* – справедливість процедури діагностики та певні можливості для груп учнів із низьким рівнем вияву здібностей;

4) *повнота* – використання декількох джерел для отримання необхідних відомостей;

5) *прагматизм* – діагностика має відповідати рівню наявних ресурсів для подальшого розвитку обдарованості.

Окрім цього, науковці висувують вимоги і до процедури виявлення обдарованих дітей, серед яких: динамічність; можливість проведення діагностування на різних етапах вікових етапах; можливість талановитим перейти на новий рівень; впевненість у тому, що виявлення талановитих проводять на однаковому соціальному рівні для різних верств населення.

Пошук обдарованих учнів здійснюють в декілька етапів:

– *відбір* – накопичення об'єктивної інформації;

– *скринінг* – використання комбінації показників потенціалу та продуктивності;

– *моніторинг* – забезпечення супроводу учнів і підтримка вчителів, які працюють з обдарованими учнями [1, р. 34].

Методи діяльності з обдарованими дітьми підбирають відповідно до віку, статі, здібностей, досягнень, ентузіазму та внутрішньої мотивації. Їх також застосовують для оцінювання відповідей на поставлені запитання (анкетування); опитування батьків; тестування (стандартизовані тести творчих здібностей, IQ –

тести); цілеспрямованого спостереження; інтерв'ю; академічного оцінювання.

Республіка Туреччина має спеціальні заклади освіти для обдарованих учнів – центри науки і мистецтва (BİLSEM), а також спеціальні освітні програми для розвитку в учнів їхніх обдарувань.

Таким чином, здійснений аналіз стану розвитку освіти обдарованих в Чеській Республіці, Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії, Республіці Туреччині, попри вплив різних факторів визначає, що на становлення системи освіти (економічний розвиток країни, менталітет, етнічні відмінності, релігійні особливості населення, природні умови та регіональні відмінності), варто виділити чимало спільних підходів до організації ідентифікації та підтримки обдарованих дітей. Серед них необхідно назвати: визначення понять «обдарованість» і «талант» на законодавчому рівні; підтримку на державному рівні заходів, які сприяють ідентифікації та підтримці обдарованих дітей (проводять на добровільних засадах); створення спеціалізованих установ або відділів при наукових або освітніх установах, що здійснюють діагностику дітей шкільного віку; систему виявлення обдарованих, яка має декілька рівнів, що забезпечує якісний відбір обдарованих і талановитих на всіх вікових етапах, незалежно від соціального статусу; розроблення діагностичного інструментарію ідентифікації обдарованих з урахуванням віку та виду обдарованості; систему ідентифікації обдарованих, що враховує динамічність світових технологій; створення програми підтримки обдарованих і талановитих на рівні освітніх закладів або спеціально створених освітніх позашкільних центрів.

Використані літературні джерела

1. Recognition and Teaching Gifted and Talented Children / E. Machů, J. Bridgman, H. Hadley. – 2016. – 82 p.
2. Kurt A. Heller Identification of Gifted and Talented Students / Kurt A. Heller // Psychology Science, 2004. – P. 302–323.
3. Стрельников В. Методики оцінювання інтелекту та критерії творчої особистості / В. Стрельников // Психологічна підтримка творчості учня / упоряд. О. Главник, В. Зоцю. – Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. – 128 с.

References

1. Machů, E., Bridgman, J. & Hadley, H. (2016). *Recognition and Teaching Gifted and Talented Children*.
2. Kurt, A. (2004). Heller Identification of Gifted and Talented Students. *Psychology Science*, 302–323.
3. Strelnykov, V. (2003). *Metodyky otsiniuvannia intelektu ta kryterii tvorchoi osobystosti [Methods of evaluation of intelligence and criteria of a creative person]*. Psykholohichna pidtrymka tvorchosti uchnia – Psychological support of creativity student. Kyiv: editions of general pedagogical newspapers.[in Ukrainian].

Postova Kateryna, Candidate of Psychology, Senior Research of Institute of Gifted Child NAES of Ukraine Kyiv, Ukraine

CONTROVERSIAL ISSUES AND APPROACHES TO IDENTIFICATION OF INTELLECTUAL GIFTEDNESS OF STUDENTS IN FOREIGN PRACTICE

The article highlights some topical issues of the early 21st Century in the area of giftedness. These issues concern the identification and development of the general and special abilities of the younger generation. The author describes approaches to the diagnosis of children's giftedness used in the educational systems of the countries of Europe and South West Asia with various levels of economic development. An interdisciplinary approach to the globalization challenges, taking into account the education and development of gifted and talented, allows accurately predicting the expression of creative abilities, solving ethical issues and preserving the cultural heritage in the process of mastering by young people of the skills needed in the 21st Century. One of the main goals of the modern educational system should be the methodic and systematic diagnosis of children of all ages with the aim of identifying and developing their potential abilities. At the present stage, there is a demand for the skilled staff able to make such decisions. The preparation of young people to life in a dynamic society involves a qualitative identification of the interests and abilities of children at an early age, which ensures their effective development.

The article gives the examples of diagnostic techniques used in the Czech Republic, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the Republic of Turkey

and highlights the key components, criteria and methods for the identification of gifted and talented in the above-mentioned countries. It also outlines the ways to support gifted students in the process of their development.

Key words: *giftedness, intelligence, diagnosis of giftedness, research activity.*

Постовая Е. Г., кандидат психологических наук, старший научный сотрудник Института одаренного ребенка НАПН Украины, г. Киев

ДИСКУССИОННЫЕ ВОПРОСЫ И ПОДХОДЫ К ВЫЯВЛЕНИЮ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ОДАРЕННОСТИ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

В статье освещены некоторые актуальные проблемы в области одаренности начала XXI в., связанные с выявлением и развитием общих и специальных способностей молодого поколения. Рассмотрены подходы к диагностике одаренности детей в образовании некоторых стран мира. В статье приведены примеры диагностики, критерии и методы отбора одаренных учеников в Республике Чехия, Объединенном Королевстве Великобритании и Северной Ирландии, Республике Турция. Выделены ключевые компоненты идентификации одаренных и талантливых в вышеупомянутых странах. Очерчены подходы к поддержке одаренных учеников в процессе их образования.

Ключевые слова: *одаренность, интеллект, диагностика одаренности, исследовательская деятельность.*